

IN MEMORIAM

Дня 2 грудня 2014 р., на 85-році життя відійшла у вічність видатна Людина – доктор історичних наук, професор кафедри етнології, заслужений професор Львівського національного університету імені Івана Франка, заслужений діяч науки і техніки України Степан Арсентійович Макарчук. За своє життя він зробив дуже багато: написав понад 350 праць з історії України, етнології та джерелознавства, виховав шістьох докторів та 23 кандидатів історичних наук, а також тисячі студентів. С. А. Макарчук не втрачав інтелектуальних сил до останніх днів життя: у 2013–2014 рр. він опублікував понад десять статей, підготував до друку книгу мемуарних мініатюр “Побачене, почуте, пережите”, мав ще багато творчих планів. До 20-х чисел листопада 2014 р. Професор читав студентам лекції, керував науковим семінаром...

Степан Арсентійович народився 3-го січня 1930 р. у волинському селі Дуліби, нині – Гошанського р-ну Рівенської обл. Він був надзвичайно моральною та патріотично зорієнтованою особистістю, яка завжди поважала оточуючих і вболівала за долю свого народу. Одні з останніх слів Професора виражали його переживання за долю молодих хлопців, які боронять українську землю від російського агресора. Події сучасної російсько-української війни, яка забрала вже чимало життів українських патріотів, вочевидь, поновили в пам’яті С. А. Макарчука образи з його юнацьких років, зокрема, у спогадах, які встиг підготувати Професор, значне місце відведене опису репресій радянської влади проти українського національного підпілля у 1940-х роках.

У 1951 р. С. А. Макарчук закінчив Гошанську середню школу й вступив на історичний факультет Львівського державного університету імені Івана Франка, який закінчив з відзнакою в 1956 р. Через півтора десятиліття – у 1973 р., Степан Арсентійович повернувся до *Almae Matris*, але вже як викладач. З того часу й до останніх днів життя він присвятив себе Університетові, зокрема, його історичному факультету, який очолював упродовж 1976–1994 рр. Більшість сьогоднішніх кафедр історичного факультету багато в чому завдячують своїм виникненням саме С. А. Макарчукові. Так, у 1995 р., завдяки поділу кафедри історії та етнографії України, яку очолював Професор, виникло три окремі кафедри: кафедра давньої історії України та спеціальних історичних дисциплін (нині – давньої історії України та архівознавства), кафедра новітньої історії України та кафедра етнології. У 1998 р. на факультеті створено кафедру історичного краєзнавства, траєкторію розвитку й назву для якої запропонував саме Степан Арсентійович. У 2002 р. С. А. Макарчук підтримав створення на історичному факультеті кафедри історії та теорії соціології, яку очолила тодішній професор кафедри етнології Наталія Йосипівна Черниш.

Науково Степан Арсентійович працював передусім у трьох напрямках: як історик, джерелознавець та етнолог. Упродовж 1973–1995 рр. він завідував у

Львівському університеті кафедрами історії СРСР (1973–1985), історії УРСР (1985–1989) й історії та етнографії України (1989–1995). С. А. Макарчук спричинився до становлення та розвитку такої галузі історії, як етнічна історія України. За твердженням Професора, вона *“досліджує етнічні утворення в їх часовому русі та розвитку”*. Саме цій проблематиці присвячена монографія (докторська дисертація) Степана Арсентійовича про етносоціальний розвиток і національні відносини на західноукраїнських землях наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., посібники *“Український етнос (Виникнення та історичний розвиток)”* (1992), *“Українська республіка галичан. Нариси про ЗУНР”* (1997), *“Етнічна історія України”* (2008), відповідні розділи в посібнику *“Етнографія України”* (1994, 2004), численні статті.

У межах широкої проблематики етнічної історії України Професора дуже цікавили питання етнічних процесів на теренах його малої батьківщини – Волині (статті: *“Західна Волинь у 20–30-х роках ХХ ст. (Етнонаціональні та політичні відносини в краї)”*, *“Нищення населення Волині в часи війни (1941–1945)”*, *“Втрати населення Волині у 1941–1947 рр.”*, *“Цивільне населення Волині і Галичини у розрахунках і діях різних військово-політичних структур років Другої світової війни”*, *“Українсько-польський конфлікт у роки Другої світової війни: причини, перебіг, наслідки, пропозиції”* та ін.).

Професора С. А. Макарчука можна вважати засновником окремої наукової школи дослідження етнічних процесів. Його перший захищений аспірант – Юрій Киричук, одним із перших у сучасній українській історіографії почав об’єктивно висвітлювати український національно-визвольний рух 40–50-х років ХХ ст. Другий аспірант, а згодом – докторант Професора – Олексій Сухий, поглибив дослідження суспільно-політичного життя на західноукраїнських землях у ХІХ – на початку ХХ ст. Такі аспіранти й докторанти С. А. Макарчука, як Степан Качараба, Іван Терлюк, Михайло Костюк, Наталія Данилиха, Юрій Сілецький захистили дисертації, присвячені різноманітним аспектам етнічної історії України (українській еміграції, етнічним меншинам на території України тощо).

У 1970–1980-х роках С. А. Макарчук сприяв розвитку й такого популярного нині напряму досліджень, як історія Львівського Університету. Степан Арсентійович був головним редактором праці *“Історія Львівського університету”*. Її рукопис (обсягом 891 с.) у 1976 р. був підготований до друку, проте з ідеологічних мотивів так і не побачив світ. Лише через десять років, стараннями С. А. Макарчука, під назвою *“Львівський університет”* (1986), опублікували скорочений варіант цієї ґрунтовної праці. На початку ХХІ ст. Степан Арсентійович узяв активну участь у роботі над *“Енциклопедією Львівського університету”*. Професор – серед авторів вступного історичного нарису до цього видання (його авторству належить розділ про діяльність Університету впродовж радянського періоду).

С. А. Макарчук відомий і як один з провідних українських джерелознавців, автор навчальних посібників *“Писемні джерела з історії України”* (1999)

“Історичні неписемні джерела” (2002), “Джерелознавство історії України” (2008). Професор завжди наголошував на джерелознавстві як підґрунті будь-яких історичних студій: власне історичних, архівознавчих, археологічних, етнологічних.

Як бачимо, наукова діяльність С. А. Макарчука як історика та джерелознавця тісно переплетена з етнологічною проблематикою. Вперше він зіткнувся з народознавством в Університеті. Професор згадував: *“Деся з другого курсу усіх студентів поділили на спеціалізації. Я потрапив на спеціалізацію історії південних і західних слов’ян. Саме тоді була створена однойменна кафедра, яку очолив професор Дмитро Леонідович Похилевич. При кафедрі діяв студентський науковий гурток, яким на другому й третьому курсі керував професор. Я працював над темою “Косова битва в сербських народних піснях”. Опрацьовував публікації сербського фольклору в перекладах і в оригіналі, деякі фрагменти пісень перекладав українською. Написав доповідь і виголосив її на засіданні гуртка. Та доповідь була моїм першим прилученням до етнографії”*.

Через декілька років після закінчення Львівського університету С. А. Макарчук став науковим співробітником (1959–1963), згодом – завідувачем відділу етнографії (1963–1965) Українського державного музею етнографії та художнього промислу АН УРСР у м. Львові (УДМЕХП, нині – Інститут народознавства НАН України) – однієї з провідних наукових установ України в ділянці народознавства. Серед її працівників були такі відомі учені, як Катерина Матейко, Любов Суха, Роман Гарасимчук, науковий світогляд яких формувався ще в міжвоєнний період під впливом народознавців Львівського університету та Наукового товариства імені Шевченка у Львові (зокрема, Адама Фішера, Яна Фальковського, Яна Чекановського, Філарета Колесси та ін.). Під час роботи в УДМЕХПі, під керівництвом його директора Юрія Гошка, С. А. Макарчук працював над кандидатською дисертацією про побут робітників Прикарпаття. Навесні 1964 р. у столичному Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР (нині – Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України) він склав кандидатський іспит зі спеціальності. Степан Арсентійович відзначав, що головою екзаменаційної комісії був Максим Рильський, тож йому пощастило поспілкуватися з цим видатним поетом та народознавцем. 30 жовтня того ж року С. А. Макарчук успішно захистив кандидатську дисертацію, а через двадцять років – у 1985 р., вже згадану докторську дисертацію з ділянки етнічної історії.

Степан Арсентійович згадував: *“Пам’ятаю, що у час роботи у Державному музеї етнографії та художнього промислу почув від К. І. Матейко одну розповідь про професійну властивість етнографа, а власне про те, що він, почавши працювати на ниві етнографії, вже до кінця свого життя не зможе назавжди порвати з етнографічною наукою.*

У 1965 р. мені довелося перейти з УДМЕХІПу на іншу роботу. Проте через двадцять з лишком років знову повернувся до етнографії. Отже, і мій досвід ніби підтвердив, що Катерина Іванівна казала правду”.

У 1988 р. як декан історичного факультету С. А. Макарчук ініціював упровадження до навчального процесу у Львівському університеті курсу етнографії України, що сприяло перетворенню кафедри історії УРСР на кафедру історії та етнографії України. У розвитку народознавства у Львівському університеті ця подія – віхова. Адже з 1947 р. – від часу ліквідації кафедри фольклору й етнографії, лекційні курси, присвячені етнографії українців, у навчальному закладі не читалися (викладався лише курс загальної етнографії). У 1995 р., стараннями С. А. Макарчука, у Львівському університеті засновано окрему кафедру етнології. Очолив її саме Степан Арсентійович, який доклав багато зусиль для перетворення новоствореної кафедри на потужний етнологічний осередок. У 2001 р. С. А. Макарчук передав керівництво кафедрою етнології Романові Сілецькому, залишившись викладати там на посаді професора. У 1994 та 2004 рр. за редакцією С. А. Макарчука опубліковано посібник “Етнографія України”. Його третє, перероблене та доповнене видання, наукову редакцію якого Степан Арсентійович устиг здійснити, побачить світ найближчим часом.

С. А. Макарчук є одним із засновників сучасної львівської етнологічної наукової школи, головним предметом дослідження якої є традиційна культура українців. Під керівництвом Степана Арсентійовича дисертації з цієї проблематики (здебільшого, пов’язані з традиційною українською громадою) захистили Олександр Турчак, Григорій Рачковський, Сергій Бегей, Наталія Гринчишин, Роман Тарнавський та ін.

Крім викладацької, наукової та адміністративної діяльності, професор С. А. Макарчук віддав багато сил й редакторській справі. Впродовж десятиліть він був членом редколегій багатьох наукових журналів і збірників праць, зокрема, “Народна творчість та етнографія”, “Народознавчі зошити”, відповідальним редактором “Вісника Львівського університету. Серія історична”, а згодом – “Наукових зошитів історичного факультету Львівського університету”. Тож завдяки самовідданій праці Степана Арсентійовича світ побачили сотні статей – як праці відомих науковців, так і перші розвідки молодих дослідників.

Світла пам’ять видатному Вченому, нашому Порадникові та Учителю!

Роман Шуст, Роман Тарнавський, Зоя Баран, Роман Генега, Леонід Зашкільняк, Роман Сілецький, Михайло Глушко, Оксана Франко, Михайло Кріль, Леонтій Войтович, Віктор Голубко, Богдан Якимович, Олексій Сухий, Костянтин Кондратюк, Ольга Щодра та увесь колектив історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка